

TOMÁŠ AKVINSKÝ - FILOZOF, ALEBO TEOLÓG?

PETER FOTTA, Zvolen

Zdanlivo jednoduchá otázka či sv. Tomáš bol viac filozof ako teológ, alebo naopak, prekvapivo vedie k ďalšej, už nie takej ľahkej otázke, čo je vlastne filozofia a čo teológia dnes a čím bolo v scholastike a v dielach sv. Tomáša. Musíme mať na zreteli, odhliadnuc od špekulatívnych úvah, že Tomášovu bibliografiu nemožno odtrhnúť od hagiografie jeho života, aby sme porozumeli v širších súvislostiach, že sv. Tomáš sa usiloval i žiť to, o čom písal: o pravde, ktorú hľadal, miloval. Jediný predmet skúmania, Pravda, najvyššia Realita a jediná Veličina obidvoch prístupov, ku ktorej sa zbiehajú všetky otázky Tomášom zhrnuté do jedinej: "Kto je Boh?", položená udivenému opátovi na Monte Casino osemročným chlapcom, bude rezonovať vo všetkých jeho neskorších prácach ako jediná skutočná životná úloha, pre ktorú hodno všetko obetovať, jediná hodnota, ktorou sa bude vážiť nielen jeho život, ale celé univerzum, ľudské dejiny, každá dobrá filozofia a teológia. Odložené brko vedľa kalamára pred koncom života, vždy plného intelektuálnej sily mohutného Tomáša, svedčí o tom, že sa stalo niečo neobyčajné. Udivujúce ticho a mlčanie, ktoré nastalo, nie je výsledkom skepsy unaveného vedátora alebo iba ohromením z objavených paradoxov, ale stáva sa posledným Tomášovým výrokom pred Pravdou, najhodnovernejším výrokom o tajomstve Boha, ku ktorému pristupoval úprimne a odvážne, bez predsudkov. Ak ho malo niečo premôcť, tak to neboli znepokojujúce otázky a omyly, lebo tie ho ešte väčšmi podnecovali k reálnemu riešeniu všetkého, na čo sa dalo pýtať. Premohol ho Boh? Ach áno, premohol a nešlo o prehru, ale o nové poznanie, o odpoveď na celoživotne kladenú otázku: "Kto je Boh?", ten vždy hľadaný, vždy prítiažlivý. Ten, ktorého bezvýhradne miloval, na ktorého sa spoliehal, živý Boh, ktorý ho počul a mu odpovedal... Mlčaním dáva odpoveď i dnes a vyťušia ju iba tí, čo milovali a vedia, ako sa mlčí v láske pred priateľom.

Hneď v začiatkoch štúdia vrcholného diela, za ktoré sa *Summa theologiae* všeobecne považuje, sa vyžaduje komplexná príprava čitateľa nielen v oblasti jazyka, ale aj určitých znalostí sv. Písma, tradície, učenia Otcov, arabských, ako aj antických filozofov, predovšetkým Aristotela, lebo je písaná pre veriaceho kresťana, ktorý žil v období stredovekej kultúry a v jej prostredí.

Sacra doctrina - posvätná náuka. Prvá otázka *Summy* "Čo je posvätná náuka a na čo sa vzťahuje?" (*De sacra doctrina, qualis sit et ad quae se extendat*) [2] naširoko otvorí štúdium nášho problému. Filozofia a teológia tu nevystupujú samostatne ako dva nezávislé vedné odbory, ale obe sa podieľajú na výklade posvätnéj náuky. Keď chceme správne pochopiť celok *Summy Theologiae*, nemôžeme sa vyhnúť otázke hraníc filozofie a teológie, ako ich vnímal sv. Tomáš. Ako nanovo definoval ich úlohu

a vzájomnú spoluprácu? Ako máme chápať slovo teológia, keď prvá otázka hovorí o posvätnnej náuke (*sacra doctrina*), a nie hneď o teológii? Posvätná náuka neoznačuje priamo "teológiu", ale predovšetkým sv. Písmo. Posvätná náuka zahŕňa v sebe Bibliu, opravdivý model posvätnnej náuky [1], podľa ktorého sa posudzuje všetko, čoho sa posvätná náuka dotýka. Samozrejme, že sv. Písmo predchádza posvätnnú náuku a tvorí samostatné, Duchom Svätým inšpirované dielo. Takže môžeme uzavrieť, že posvätnnú náuku (Q. 1) nemožno jednoducho stotožňovať s teológiou a so sv. Písmom. Sv. Písmo zjavne patrí do rámca tejto náuky (*haec doctrina*), hoci samo predstavuje celú posvätnnú náuku a nie je v nej jediné. Pojmami teológia a filozofia sa nám otvára problém epistemologický, ako aj etymologicko-historický.

a) *Nevyhnutnosť posvätnnej náuky* (I^a, q. 1, art. 1).

Hľadanie odpovede na otázku o nevyhnutnosti posvätnnej náuky ukazuje, že Tomáš jasne rozlišuje medzi poznaním prirodzeným a nadprirodzeným. K prvému sa totiž pristupuje rozumom, k druhému vierou. Svoje stanovisko vyjadruje odpoveďou na otázku, či je posvätná náuka nevyhnutná: "Bolo nevyhnutné, aby pre spásu človeka jestvovala nejaká náuka podľa Božieho zjavenia mimo filozofických disciplín, ktorými sa zaoberá ľudský rozum."

Tomáš je teológom, lebo hovorí o Bohu, ktorého možno poznávať z Božieho zjavenia a prijať vo viere. Nejde tu o nutnosť teológie v Cirkvi, ako ju chápeme dnes, ale o náuku inšpirovanú samým Bohom. V jazyku sv. Tomáša posvätnnú náuku (*sacra doctrina*) možno prirovnať k nášmu pojmu Zjavenie (*Relevatio*), považovanému za celok právd, a k jeho teológii ako 'nadprirodzenej' teológii. Boh je tu neoddeliteľne Blaženosť a Spása človeka a Bohom zjavené učenie je nevyhnutné. Preto v *Summe* slovo zjavenie označuje prameň, z ktorého vyviera posvätná náuka. Aj túto náuku, inšpirovanú nadprirodzeným svetlom božského učenia, volá teda posvätnou náukou (*sacra doctrina*) a jej miesto je mimo (*praeter*) filozofických náuk skúmaných výhradne ľudským rozumom. Zrejme bude veľmi záležať na tom, v akom kontexte bude sv. Tomáš používať ďalšie osvojené pojmy metafyzika a teológia bez toho, aby precenil prínos pohanskej filozofie, a tak, aby súčasne zachoval neporušenosť zjavených Božích právd.

Hľadaná hraničná čiara medzi filozofiou a teológiou, ktorá by vymedzila ich oblasti, nebude lineárna či jednoznačná. Zaujímavou by bola štúdia vymedzovania oblastí teológie a filozofie v neskoršej scholastike charakterizovanej subtilnosťou rozlíšení a vzdialených konzekventných úvah často na úkor ich životnosti a vzájomnej spolupráce. Azda sa stratila univerzalita otvorenosti k novým myšlienkam a schopnosť tvoriť väzby i spätné reflexie a prehodnocovať filozoficko-teologické dedičstvo predchodcov? V Tomášovom myslení možno obdivovať jeho porozumenie pre reálne konkrétny život a citlivosť, s akou vníma psychologické procesy v krehkom človeku, ktorý vstupuje do sveta pojmov a abstraktných reflexií, kde mu nie je hneď všetko jasné. Pri porozumení si pomáha rozlišovaním, pričom neseparuje skutočnosť, ktoré by azda takto osebe nemohli existovať. Originalnosť nemusí byť hneď radikálnosťou konklúzií, najmä keď Božie veci majú si zachovať objektívnu transcendenciu

a všadeprítomnú imanenciu. Cít pre realitu s možnými tajomstvami? Nech je to už akokoľvek, dobový pojmový aparát bol pre Tomáša prostriedkom na otvorenie tém, ktoré však neuzatváral do ohraničeného systému v snahe vypovedať čo najdôslednejšie a najuniverzálnejšie, čo je Boh a stvorenie, teológia a filozofia, nadprirodzená milosť a prirodzenosť, zákon a sloboda, vôľa a rozum praktický a teoretický.¹ Preto sv. Tomáš nevidí dôvod, prečo by Boh nemohol zjavovať pravdy ľudskému rozumu prístupné. Teda Zjavenie sa žiada z dvojakej nutnosti, aby poodhalilo pravdy nadprirodzené a ak je potrebné, aj pravdy prirodzené: "Človek je Bohom určený dosiahnuť cieľ, ktorý prevyšuje rozumové schopnosti jeho ducha... a tiež vzhľadom k tomu, že rozum je schopný uvažovať o Bohu, bolo tiež nutné, aby človek bol poučený Božím zjavením."

Zjavené prirodzené pravdy predstavujú oblasť preambuly viery (*preambula fidei*), t.j. takých právd, ktoré privádzajú k článkom viery, ale nie k úkonu viery. Niektoré z nich ľudský rozum môže prirodzene poznať len s ťažkosťami a s nebezpečenstvom omylu (napríklad existencia Boha). Môže však v ne veriť božskou vierou. Tomáš tým pripúšťa filozofický dôvod vo vnútri viery, hoci tieto filozofické pravdy sa môžu poznať a získať silou prirodzeného rozumu.

Čo sa týka prirodzeného poznávania, sv. Tomáš sa predstavuje ako umiernený realista v tom zmysle, že vychádza z bytia, kde zmyslové poznanie nie je oddelené od intelektuálneho poznania, pričom nepoznávajú zmysly ani intelekt, ale človek cez svoje zmysly a intelekt. Táto skutočnosť sa bude dotýkať samotných princípov metafyziky a jej objektu. Už v spontánnom poznávaní vecí sa dotýkame priamo metafyzických skutočností. Poslednou podstatou toho, čo vieme o veci, nie je jej bytosť (*quidditas*), ale akt jestvovania (*actus essendi*). Náš článok nám nedovoľuje podrobnejšie sa venovať teórii poznania, ale touto poznámkou by sa mala ukázať spojitosť medzi ľudským poznaním každodenne používaným každým človekom a prvým princípom metafyziky, ktorým sa pojem bytia vyvodzuje z jednoduchého postrehu bytia ako takého (*esse*), poznávaného v bezprostrednom styku s reálne jestvujúcim materiálnym bytím. Každý intelekt aj bez filozofie uvažuje o bytí, keď hovorí: "To je". Ako potom spomína človek objekt myslenia, o ktorom hovorí, že je? Aby sa vyhol zámene reálneho bytia s mysleným, dáva myslenému bytiu meno súcno (*ens*). Pojem bytia, súcno, je teda tým, čo má bytie (*habens esse*). Neskôr sa tento pojem *ens* (súcno) ako výsledok gramatickej schopnosti jazyka začne v mysli považovať za všeobecný objekt metafyziky, t.j. všetkých súcien, možných i reálnych. Zidealizovaný pojem súcna (už s rizikom bezobsažnosti a s možnosťou symbolizovať čokoľvek) predstavoval nový východiskový bod každej zrationalizovanej metafyzickej úvahy. Problematika teórie poznania a jej kritika sa stala takmer synonymom filozofie, toho, čo sa dnes všeobecne nazýva filozofiou vedomia, kde sa pojem metafyzika často považuje za prekonaný archaizmus predvedeckého prístupu k reálnym skutočnostiam.

¹ Tak napr. teoretický rozum preberá poznatky z praktického rozumu zaoberajúceho sa vecami náhodnými. Čím viac pristupuje ku konkrétnym aplikáciám, tým skôr sa vynára nedostatok, čo je bežne skúsenosťou všetkých. Tomáš - 'psychológ' poukazuje na závažný rozdiel medzi prvými zásadami a z nich vyodenými konkrétnymi závermi: (*Sum. Th. Ia-IIae, q. 94, art. 4:*) *Et hoc tanto magis invenitur deficere, quanto magis ad particularia descenditur.*

V akom zmysle tu teológia zastáva svoju pozíciu? Filozofická reflexia je povolaná, aby označila za svoju vlastnú aj problematiku tých oblastí, ktoré sú zahrnuté do teológie. Sv. Tomáš kladie do komplexného celku Zjavenia pravdy, ktoré prevyšujú schopnosti ľudského rozumu, ale aj pravdy, ktoré na druhej strane odlišuje od prvých, keďže sú osebe pochopiteľné. Isté aspekty, ktoré hlása viera, môže odhaliť filozofia pomocou dokázateľných argumentov; jestvuje teda dvojaký spôsob pravdy v pravdách, ktoré hlásame o Bohu [3]. Pojem metafyzika počnúc Averroesom sa začal pravidelne používať už od počiatku 12. storočia. Odvtedy označuje rozumové poznanie božských vecí a prirodzených princípov špekulácie a činnosti, a tak stojí proti poznaniu vychádzajúcemu zo Zjavenia.

Slovník pojmov na označenie vedných disciplín, o ktoré sv. Tomášovi v *Summe* ide, je na prvý pohľad nejednotný. Používa pojem metafyzika [2], ale v jeho očiach metafyzika označuje disciplínu prísne filozofickú a prirodzenú. Ponecháva však pre túto vedu širší výklad [4]. Do metafyziky včleňuje aj teológiu čiže božskú vedu (*scientia divina*), ale tým pojem teológie nevyčerpáva absolútne.²

Metodicky sv. Tomáš pripúšťa dostatočnosť filozofie, keď ju nazýva podľa Aristotela *theologia* [2]. Cituje z Aristotela časť, v ktorej Prvej filozofii (*proto philosophia*) dáva meno Teológia (*theologia*) [5]. Podľa neho všetky príčiny a každý princíp je nevyhnutne večný, ak ho nemožno odvodiť od iného predchádzajúceho princípu. Sú to skutočne nehybné a oddelené príčiny (*TA CHORISTA KAI AKINÉTA*), ktoré spôsobujú pohyb nebeských telies. Veľmi príťažlivá myšlienka pri hľadaní dôkazov o existencii Boha: cestou príčinnosti vedecky vyvodíť z tohto sveta existenciu Boha, onej Reality *par excellence*, samotnej príčiny všetkého, čo existuje. Tak Averroes trval na tom, že existenciu Boha - Prvého hýbateľa má odôvodňovať fyzika a metafyzika by sa mala zaoberať jedine skúmaním substancie. Sv. Tomáš sa nestotožňuje s touto redukciou Boha na Prvého hýbateľa, čím by sa ohrozila transcendencia Boha. Navyše Averroes sa odkláňa aj od Aristotela, ktorý rázne oddeľuje teológiu od fyziky. Svoju námietku sv. Tomáš zámerne formuluje ako krajný záver, že všetko, čo je na dosah rozumu, dostatočne (*sufficienter*) skúma filozofia a že poznanie získané mimo filozofických disciplín by bolo nadbytočné (*superfluum*) [2]. Tomáš predpokladá, že filozofia je samostatnou racionálnou vedou a jej univerzálnosť zabezpečuje hľadanie prvých príčin každej skutočnosti na úrovni bytia ako takého (*ens in quantum ens*). Je teda jasné, že veda, ktorá sa tým zaoberá, je prvá medzi všetkými (*prima inter omnes*). Zhoduje sa s Avicennom v tom, že predmetom metafyziky je bytie, ale tvrdenie, že má dokazovať existenciu Boha, sv. Tomáš neprijíma jednoznačne. Na druhej strane sv. Tomáš tu vôbec nepredpokladá, že by niekto popieral metafyziku ako filozofickú vednú disciplínu, schopnú dospieť prirodzeným rozumom k racionálnej istote existencie Boha a k možnosti jeho sebaodovzdania sa človeku. Tieto námietky smerujú skôr k jej zdanlivej dostatočnosti a napokon k vytyčeniu jej prirodzených hraníc vo vzťahu ku skutočnosti Zjavenia

² Pre metafyziku používa tri mená: 1. *scientia divina sive theologia* - nakoľko uvažuje o nehybných a oddelených substanciiach; 2. *prima philosophia* - ak uvažuje o prvých príčinách vecí; 3. *metaphysica* - nakoľko uvažuje o súcne ako takom (*ens in quantum ens*) a o tom, čo sa naň vzťahuje (*in quantum considerat ens et ea quae consequuntur ipsum*), t.j. objektom je spoločné súcno (*ens commune*).

a viery. Avicennove zdôvodňovanie existencie Boha ako príčiny zapríčineného bytia - Prvého činiteľa, a nielen jednoducho Prvého hýbateľa - by viedlo k platónskej koncepcii stvorenia prostredníctvom nevyhnutnej emanácie [6]. Aby sa sv. Tomáš vyhol jednoznačnému prenosu bytia (*ens*) na Boha, nielenže ponecháva v metafyzike aristotelovskú mnohoznačnosť pojmov bytia, ale usudzuje, že Boh nie je priamo a prvotne subjektom filozofickej (metafyzickej) teológie, ale je ním v spôsobených účinkoch ako súcno, nakoľko je súcnom (*ens in quantum ens*). Táto veda konštatuje účinky v *ens in quantum ens* a neprekračuje ich iba vtedy, ak zostáva princípom týchto účinkov. U sv. Tomáša metafyzika skutočne nenahrádza teológiu ovplyvnenú vierou, 'nadprirodzenú' teológiu ako racionálnu reflexiu skutočnosti viery. Inak táto racionálna reflexia viery netvorí filozofiu, ale opäť formálne teológiu, druhovo odlišnú od teológie filozofickej.

Bez poznania Aristotela a jeho slovníka nemožno poznať teologický rozsah Tomášových diel. Iba trikrát používa slovo *theologia* transponované z Aristotelovho chápania vedy ako "úvahy o Bohu". Na etymologickej rovine teológie (*THEO-LOGOS*) ako filozofickej teológie ovplyvnil po sv. Tomášovi kresťanské myslenie Západu neskôr klasický model teológie ako 'špekulatívnej' teológie [7]. Chápala sa viac aristotelovsky než podľa sv. Tomáša a tradície Otcov, keď sa zmenila na tzv. 'vedu záverov', v ktorej umenie teológov spočívalo v skúmaní nových záverov cestou silogizmov ako jedinej teologickej istoty. Odvážna voľba sv. Tomáša spočíva v tom, že pomocou metafyzickej teológie získava principiálne špekulatívne vedomosti, aby rozumom obsiahol či zachytil to, čo je prijaté vierou. Ako sme však spomenuli, u Tomáša nemožno zúžiť pohľad na posvätnú náuku iba do špekulatívnej roviny, pre ktorú je právom povestný a vďaka ktorej mal v dejinách mnoho nasledovníkov (Capreolus, Cajetán, Ján od Križa).

b) Vymedzovanie pojmov na historickom pozadí

V čom spočíva Tomášova rezervovanosť pri používaní pojmu teológia? Môžeme si to vysvetliť starostlivosťou o jasné rozlíšenie medzi "teológiou", ktorá povstáva z kresťanského učenia a patrí do posvätnéj náuky, a "teológiou", ktorá podľa Aristotela je jednou časťou filozofie [2], a to nanajvýš teoretickej či špekulatívnej. Zdá sa, že ešte stále nepocitujeme závažnosť tohto zdvojenia či vymedzovania rozsahu pojmu teológia, pri ktorom sv. Tomáš pozorne rozlišoval. Ponechal si vyjadrenie *sacra doctrina*, ktoré v spoločnej reči jeho doby nekládlo žiadne obmedzenia. Posvätná náuka ako jediná zahrnuje nárok poznávať veci Božie v nich samých, lebo ako jediná ich prijíma podľa toho, ako sa zjavujú (*secundum quod ipsae seipsas manifestat*), a podľa toho, čo vyžaduje zjavenie Božích vecí (*secundum quod requirit rerum divinarum manifestatio*). Pokrýva celé pole kresťanského učenia - to, ktoré pochádza zo Zjavenia, zo sv. Písma, z učenia Cirkvi, jej Otcov a aj z teologického výskumu vo vlastnom slova zmysle. Vzájomný prienik filozofie s posvätnou náukou by sme u Tomáša mohli nazvať teológiou v dvojakom zmysle, ako sme už uviedli (samozrejme, s primeranou vlastnou autonómiou). Bude však veľmi dôležité sledovať premenu významu jednotlivých pojmov, ktoré majú svoju históriu a viažu sa na konkrétnych ľudí, ktorí ich používali vo

svojich prácach a pripravovali im ďalší osud. Dnes pod pojmom teológia chápeme všetko bohatstvo, ktoré vtedy sv. Tomáš zahrnul do výrazu *sacra doctrina*.

Príkladom môže byť situácia na Sorbonne v čase sv. Tomáša, kde sa v rokoch 1260-1270 za zjavne dramatických okolností prejavovalo úsilie o autonómiu filozofie. Fakulta umení sa vtedy obmedzila iba na výklad Aristotelovej metafyziky. Snaha o súlad so Zjavením by bola podľa Sigeru z Brabantu zasahovaním do skúmania filozofie a filozof má podľa neho zastávať svoje názory aj vtedy, keď sa odlišujú od názorov potvrdzovaných pravdou a múdrosťou zo zjavenia. Nebudeme čakať dlho, a konflikt sa vyostří natoľko, že niektoré filozofické tézy budú priamo protirečiť dogmám [8]. Nebude dnes jedným z dedičných hriechov tejto roztržky, pretrvávajúcim v modifikovaných podobách, fakt, že teológia sa opiera o zázraky, a nie o rozumové dôvody, a že, filozofia sa zakladá na dôkazoch? Nevytvára sa priestor pre takmer absolútnu autonómiu a nezávislosť? Dokážeme opäť nájsť ich spoločné hranice, alebo budú natoľko od seba vzdialené, že vytvoria dva oddelené, nezávislé svety? Aká pozícia sa prisúdi intelektu v oboch prípadoch, aby mohol vykonávať svoju funkciu a aby si pritom sám nevymedzoval svoje pracovné pole? Sv. Albert Veľký a jeho žiak sv. Tomáš ako prví definovali metódy a skúmané oblasti pre každú disciplínu. Filozofia si už neosobuje právo napádať vo svojom skúmaní vyslovene nadprirodzené pravdy, ako je náuka o Trojici, sviatosti a pod. Teológia vychádza zo Zjavenia ponúkaného rôznymi formami biblických zápisov a Tradíciou v Cirkvách. Už Albert Veľký však zaznamenal: "Filozof sa vyhýba všetkému, čo presahuje hranice filozofie, a to z jediného dôvodu, že to nie je jeho oblasť. Tak rozlíšenie hierarchie anjelov je známe iba cez Zjavenie vďaka Duchu Svätému, a nie vďaka filozofii." [9].

Filozofia nemá nahrádzať nadprirodzenú teológiu pracujúcu pod vplyvom viery, ktorá však nevyklučuje filozofiu, chápanú neskôr ako filozofická (metafyzická) teológia. Je to tzv. "tomistická filozofia", ktorá je obsahom spomenutej teologickej práce. V čom však spočíva filozofický poriadok? Tomáš vysvetľuje: "Vo filozofii úvaha o stvorení je prvá. V nej skúmame stvorenia v nich samých, aby sme sa následne pozdvihli až k poznávaniu Boha. Až potom prichádza úvaha o Bohu. V náuke viery je to naopak. Stvorenia sú uvažované iba vo vzťahu k Bohu, kde úvaha o Bohu predchádza úvahu o stvoreníach." [3].

Predmetom metafyziky je súcno ako súcno, nie Boh ako taký. O božských skutočnostiach sa vo filozofii uvažuje iba ako o princípoch všetkých vecí. Preto sa skúmajú v tej časti náuky, ktorá sa zaoberá skutočnosťami, ktoré sú spoločné všetkým veciam a ktorých podmetom je súcno, nakoľko je súcnom (*ens in quantum est ens*). Veda o súcne ako takom môže skúmať Božie veci iba vo veľmi obmedzenej miere, najmä ich účinky podľa bytnosti a tieto veci ako súcna. A iba ich účinky (nie ony samé) sa vyjadrujú podľa bytnosti a ako súcna. Z toho vyplýva, že Božie veci nie sú priamo predmetom teológie metafyziky tak, že by sa úplne ukázali do všeobecného súcna (*ens commune*), ale vstupujú do nej iba nepriamo z titulu princípov vecí (*non tanquam subiectum scientiae, sed tanquam principia subjecti*) [10]. Inými slovami, oddelené substancie a Božie skutočnosti si zamieňajú subjekty iba v "teológii sv. Písma", lebo tá ich zjavuje a v nej sa stávajú priamo prístupnými. Naopak "filozofická teológia" vychádza z hodnotenia účinkov v *ens in quantum ens*, ale božie veci dosahuje iba ako princíp

týchto účinkov, hoci zjavená teológia o nich pojednáva ako o svojom subjekte. Božie veci prevyšujú metafyzickú teológiu - podobne ako princíp subjektu prevyšuje subjekt vedy. Metafyzická teológia hovorí o božích veciach podľa súcna ako súcna, z čoho vyplýva, že zjavená teológia prevyšuje súcno ako súcno. Jednoducho, Boh nie je predmetom metafyzickej teológie, pokiaľ preberá pozíciu princípu subjektu metafyziky, súcna ako súcna.

Tak pre sv. Tomáša kresťanský pojem Boha je Bohom jediným, odlišným od "boha filozofov" a ako taký nepatrí ani do metafyziky, ani do jej teológie, ani ku všeobecnému súcnu (*ens commune*), ani k súcnu ako súcnu (*ens in quantum ens*). Tomáš sa jasným teoretickým rozhodnutím vopred rozchádza so svojimi nasledovníkmi, ktorí po ňom veľmi rýchlo toto rozhodnutie prevrátia, aby reintegrovali do metafyziky Boha a aby sa jeho objektom stalo súcno a vzápätí pojem súcna [11]. Ani nadprirodzený poriadok už nie je poriadkom Aristotelových oddelených substancií (božských vecí), ktorých mimoprirodzenosť spočívala v ich nehmotnosti, ale je poriadkom v zmysle radikálnej ontologickej transcendencie [12]. Ostáva iba jediný spôsob, ako by sa nadprirodzená bytosť mohla poznať prirodzenými bytosťami, ktorých je príčinou, a to cez Zjavenie ako prijatá vierou. Transcendenciu Boha môžeme chápať aj opačne - napriek dostatočnosti prirodzeného poznania je príčina našej radikálnej ontologickej náhodnosti taká transcendentná, že ju nikdy nebudeme môcť poznať v nej samej.

Záver. Myslenie sv. Tomáša nemožno jednoznačne redukovať na filozofiu, na metafyziku bytia. Ak nemáme odmietnuť existenciu "tomistickej filozofie", musíme filozofický výskum aplikovať v teologickej syntéze Tomášových diel. Oporným bodom by malo byť Tomášovo definitívne rozlíšenie medzi filozofiou a teológiou. Prideluje im tak okruh vlastných problémov, ktoré vymedzujú každú disciplínu v jej vlastnej neredukovateľnej oblasti ([2]; [13]). Podľa sv. Tomáša filozofia sa odlišuje od viery, od teologického myslenia, aj keď toto rozlíšenie nie je oddelením, separáciou.

Tomáš si uvedomuje možnosť spolupráce viery s filozofiou: filozofia neprekračuje svoje prirodzené hranice a jej metafyzické vnútorné pravdy sú zlučiteľné s pravdami viery. Potom metafyzickú či filozofickú teológiu alebo prirodzenú teológiu u sv. Tomáša môžeme chápať ako filozofiu za predpokladu, že jej samostatnosť sa nezakladá na interpretácii poznatkov prístupných našej inteligencii čírou rozumovou úvahou. Teológia chápaná v zmysle posvätnéj náuky však pripúšťa, že Autor zjavenia mohol sám inšpirovať aj výklad tohto zjavenia. Tomášova metafyzická teológia zostáva skôr na pôde teológie zjavenej, kde jej súdržnosť nie je len logická a intelektuálna, ale kde sa jej cez svetlo viery dostáva jednotiacej sily väčšej než ľudský rozum.

Ak však poznáme onú organickú jednotu Tomášovho diela, máme ešte hovoriť o teológii a filozofii a vstupovať na vymedzené polia odborníkov? Rozhodne áno; máme ale zápasit' s hranicami medzi teológiou a filozofiou, ktoré sa v človeku strácajú? Môžeme vynásť skalpel, ktorým by sme rozriešili záhadu ašpirácií ľudskej duše? Nezápasíme s večným pokušením moderného človeka upevniť východiskový bod myšlienok oscilujúcich medzi absolútnou nezávislosťou subjektu a relativizmom každého tvrdenia? Neocitneme sa v zápase o pojmy, ktoré sa v priebehu dejín obsahovo a významovo modifikovali, ak prehliadneme metafyzickú skutočnosť transcendencie

Boha? Toho Boha, s ktorým bezmocne zápasíme na poli, ktoré nám neprislúcha ovládať, ale iba s vďakou doň nahliadnuť?”

Pohľad na štruktúru *Summy* sv. Tomáša dovoľuje lepšie rozlíšiť úlohu zdvojeného chápania pojmu teológie ako prirodzenej a nadprirodzenej čiže metafyzickej a zjavenej. Racionalizáciou viery sv. Tomáš nestieral jej nadprirodzený charakter otvorený tajomstvu transcencie zjavujúceho sa Boha, ale v duchu mierneho filozofického optimizmu hľadal nové, živé porozumenie viery (*intellectus fidei*). Pritom sa neobával, že by mu spätne bránila v otvorenosti voči novým myšlienkovým prúdom a pozornému vnímaniu všetkých námietok. Tie môžeme chápať aj pozitívne ako schopnosť stať sa filozofom. Stal sa ním tým, že hľadal skôr múdrosť než abstraktnú myšlienku, že videl skôr človeka než jeho definíciu a že Boha miloval viac než všetky filozofické dôvody. Život sv. Tomáša v dobrovoľnej chudobe mendikanta bol v podstate jednoznačným dobrodružstvom s neočakávaným koncom, pričom sa nezriekol šľachtického titulu intelektuála a slobodnej otázky prostého dieťaťa: Čo je to?... A prečo?

LITERATÚRA

- [1] PATFOORT, A.: Thomas d'Aquin, les clés d'une théologie. Paris, FAC 1983.
- [2] AQUINAS, T.: Summa theologica. Pars I^a, Q. 1. Turin, Marietti 1937.
- [3] AQUINAS, T.: Summa contra Gentiles. Rím 1923.
- [4] AQUINAS, T.: In duodecim libros Methaphysicorum Aristotelis expositio. Turin, Marietti, Ed. Cathala 1964.
- [5] ARISTOTÉLES: La Méthaphysique. Paris, J. Vrin, Ed. Tricot 1986.
- [6] DE LIBERA, A.: Stredoveká filozofia. Bratislava, Archa, Ed. Filozofia do vrecka 1994.
- [7] TORRELL, J.-P.: Saint Thomas d'Aquin, maitre spirituel. Fribourg, Paris. Ed. Universitaire a Ed. Cerf 1996.
- [8] PROUVOST, G.: Thomas d'Aquin et les thomismes. Paris, Cerf 1996.
- [9] MAGNUS, A.: De quindecim problematibus, II. Institutum Alberti Magni, Édition Geyer et. al. 1951.
- [10] MARION, J.-L.: Saint Thomas d'Aquin et l'onto-théolo-logie. In: Revue thomiste XCV (1995), s. 31-66.
- [11] KRAPIEC, M. A.: Poznawac czy myslec. Lublin, KUL 1994, s. 211-225.
- [12] GILSON, É.: Costantes philosophiques de l'etre, Paris, J. Vrin 1983.
- [13] PROUVOST, G.: Les relations entre philosophie et théologie chez É. Gilson et les thomiste contemporains. In: Revue thomiste XCIV (1994), s. 413-430.

Ing. Mgr. Peter Fotta OP
Tulská 37
Zvolen
SR